

Smuk Péter¹

A rendszerváltó országgyűlés kérdéses legitimációjáról

Kedves Professzor Úr! Szeretettel köszöntelek – úgy is mint közjogász, s úgy is mint intézményt vezető utódod. Írásommal és dékáni hozzáállásommal tisztelgek a „rendszerváltást” oly sokszor megélt közigazgatásban, közigazgatási képzésben és minden körülmények közt a szakmai, oktatói és hallgatói közösségteremtésben végzett munkád előtt!

A parlamenti legitimáció intézményi legitimáció, és egyrészt következmény – a parlament demokratikus megválasztásából adódik –, másrészt legitimációs hatása kiterjed a politikai rendszer és állami szervezetrendszer egészére. A diktatórikus és demokratikus rendszerek közötti átmenet során szükségszerűen felvetődik a demokratikus legitimáció végtelenbe vezető regresszusa: kitől kaphat megfelelő legitimációt az új rendszert építő jogalkotás, alkotmányozás? A hatékonyság érdekében s a történelmi szituáció által diktált tempó miatt ez a regresszus sosem lehet túl hosszú, ezért kompromisszum szükséges a kiindulópont kijelölésére.² A magyar rendszerváltásban ez a kiindulópont az 1985–1990-es Országgyűlés pozíciójával volt kapcsolatos: mind a Nemzeti Kerekasztal tagjai, mind az országgyűlési képviselők „hibás” legitimációval érkeztek, s mégis, a rendszert váltó, alkotmányozó döntéseiket a történelem legitimálta. Ennek a történelmi helyzetnek a legitimációs vitáira kíván rövid dolgozatom rávilágítani.

Az 1985-ös választások eredményeképpen összeült Országgyűléssel szemben senki nem támasztott különösebben új elvárásokat. A diktatórikus szocializmus

¹ Dékán, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar; egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék. Kapcsolat: smuk.peter@uni-nke.hu.

² A regresszus lényege: az új rendszer alkotmányát demokratikus felhatalmazással lehet megalkotni. Az alkotmányozó testület demokratikus megválasztásának szabályait is demokratikus felhatalmazással bíró jogalkotó jelölheti ki stb. A szabálytalanul született alkotmányokról ld. Sajó András: *Az önkorlátozó hatalom*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1995. 31. skk.

politikai rendszerének bukása, de még nagyobb átalakítása sem volt napirenden, a parlament reformja nem kapcsolódott a választójog reformjához. Az 1985–1990 közötti Országgyűlés születése nem sokban különbözött a korábbiakétól, összetételéből, államszervezeti helyéből, politikai funkciójából semmiképpen sem lehetett a rendszerváltásban betöltött későbbi szerepére következtetni. Ugyanaz az Országgyűlés szavazta meg az 1986-os ügyrendi szigorítást, mint egy évvel később a jogalkotási törvényt.³ A fiatalodás és a több értelmiségi képviselő nyilván alapul szolgált a majdani kibontakozáshoz, nagyobb változás a képviselői aktivitásban azonban csak 1988-ban volt tapasztalható.⁴ Bár az 1983-ban bevezetett új választójogi szabályozás a hatalmi viszonyokat a legkevésbé sem tette próbára, néhány meglepetéssel azért szolgált. A rendszerrel szembeni tiltakozás apró jeleként is értékelhető, hogy az országos listára nem, vagy érvénytelenül szavazott több mint félmillió választójogosult, a választási részvétel 1949 óta a legalacsonyabb volt (94%). A képviselők 63%-a lecserélődött, az új Országgyűlés tagjai közül 288 fő az MSZMP tagja, 98 fő pártunkívüli.⁵ A spontán jelöltek, a választási és pártszervek serénykedése ellenére több helyen legyőzték a hivatalos indulókat (például Király Zoltán vs. Komócsin Mihály), közismert politikai személyiségek buktak el. Mindezzel együtt a parlament „fogantatása” nem demokratikus körülmények között történt.⁶ Ebben a formában a diktatórikus szocializmus politikai rendszere számára szükségtelen volt legitimációt biztosítani – azt ideologikus és gyakorlati értelemben egyaránt elvégezte az állampárt.

A diktatórikus szocializmus az állampárt monopolisztikusan kiépített hatalmán nyugodott. Az MSZMP kizárt minden más szervezett és intézményes politikai erőt a hatalom birtoklásából. Az alkotmány a vizsgált ciklus kezdetén, a rendszerváltó revízióig deklarálta a dolgozó nép, a munkásosztály hatalmát, a munkásosztály és a társadalom vezető erejeként pedig a marxista-leninista párt szerepét. Noha a dolgozó nép hatalmát küldöttei, képviselői útján gyakorolta, és az alkotmányszöveg szerint az Országgyűlés gyakorolta a népszuverenitásból eredő összes jogot – a parlament hatalmi funkciója a valóságban teljesen hiányzott. A háromnegyedes MSZMP-többségű parlament az állampárt hatalmi döntéseinek közjogi átalakítója volt, ám ezen szerepében is korlátozták a kollektív államfői testület szinte korlátlan helyettesítői hatáskörével.

³ Kukorelli István: *A jogállamért!* Budapest, Püski, 1989. 10.

⁴ Kukorelli István: A parlament az egypártrendszer utolsó (?) évében. In Vass László – Sándor Péter – Kurtán Sándor (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 1988*. Budapest, R-Forma, 1989. 249.

⁵ *Adatok és tények az 1985–1990. évi Országgyűlésről*. Összeállította: Jónás Károly. Budapest, OGYK, 1990. 8, és pontatlan adatokkal: Dobszay Tamás et al.: *Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998*. Budapest, Puskás Tivadar Távközlési Technikum, 1998. 198.

⁶ 1988 végétől az ellenzék élővé tette a képviselők visszahívásának intézményét. 1989-ben tucatnyi esetben sikeresen kezdeményezték egyes képviselők visszahívását.

A politikai rendszer hatalmi szerkezetének rendszerváltáshoz vezető pluralizálódásából az Országgyűlés csak közvetetten vette ki a részét. A monopolisztikus hatalom osztódása a párton belül, illetve a társadalmi (ellenzéki) szervezetek körében történt meg.⁷ A politikai egyeztető tárgyalások kerekasztalfóruma – a Nemzeti Kerekasztal (NEKA) – világosan jelezte: a parlament nem rendelkezik politikai hatalommal. A parlamenti vitákban természetesen a képviselők mindezt észlelték: a kerekasztal-tárgyalások jogszabály-szövegező módszerüket sokan kifogásolták. A történelem drámája, hogy az addig „bólogató” szerepben eljáró T. Ház éppen ezekre a napokra ébredt öntudatra, és próbált „törvényhozásként” és „legfőbb államhatalmi szervként” is működni. A miniszterelnök és az igazságügyi miniszter a vitában igyekezett magyarázni a kormány helyzetét is: meglehet, hogy „postás” szerepet osztott rá a történelem, és hogy a parlament nemigen tudja a benyújtott javaslatokat szövegükben átdolgozni – de a rendszert átalakító törvényhozás legfőbb értéke, hogy széles körűnek nevezhető politikai megállapodáson nyugszik.⁸ Csakhogy ez a megállapodás nem az Országgyűlésen belül született – még ha az épület ugyanaz volt is. A parlament válaszul alkotmányos pozíciójának demonstrálásaképp több helyen módosított a NEKA által kidolgozott és a kormány által benyújtott javaslatokon.⁹ Az Állami Számvevőszékről szóló törvény elfogadását és a vezetői posztjainak betöltését az SZDSZ például „az egyeztető tárgyalások alapelvének súlyos megsértéseként” értékelte.¹⁰

Az Országgyűlés itt tetten érhető alkotmányos pozíciójából táplálkozó hatalmi funkcióját tulajdonképpen a kerekasztal-tárgyalások megállapodásaival szemben élhette ki. Südi Bertalan képviselő panaszos szavaival:

„[N]em valószínű, hogy egyedül vagyok a képviselők között, aki [...] az irányító párt-állam kényszerítő mechanizmusától végre függetlenedve, következőképpen mostani szabadabb társadalmi légkörben csak nehezen képes újabb – jószerével intézményszerű – megaláztatás elviselésére. Rá kellett ugyanis döbbernünk, hogy származásunk figurákká degradálódunk, akiknek maholnap gondolkodnunk sem igen érdemes, hanem az lesz hasznos, ha mérlegelés nélkül teljesítik a másik főhatalom igényeinek szem előtt tartásával szerkesztett kívánságlisták ajánlásait.”¹¹

⁷ Bihari Mihály: *Magyar politika 1944–2004*. Budapest, Osiris, 2005. 364.

⁸ *Országgyűlési Napló*, 1985–1990. Németh Miklós érvei: 4649–4652, valamint Kulcsár Kálmán érvei: 4961–4962.

⁹ Tordai Csaba: A Harmadik Köztársaság alkotmányának születése. In Bozóki András et al. (szerk.): *A rendszerváltás forгатókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben*. Budapest, Új Mandátum, 2000. VII. 494.

¹⁰ Tölgyessy Péter: Országgyűlési mozaik. *Beszélő*, (1989), 3. próbaszám. Lévén, hogy ez a sarkalatos téma, nem került a kerekasztal résztvevői elé.

¹¹ *Országgyűlési Napló*, 1989. október 17. 4917–4918.

Az Országgyűlés hatalmi pozícióját a rendszerváltás folyamatában még egy tényező érintette: az 1989. évi I. törvénnyel alkotmányos intézménnyé tett népszavazás. A 1989 végi úgynevezett négyigenes népszavazás ügyében a parlament szándéka a köztársasági elnök megválasztásának ideje és persze módja kapcsán versengett a parlamenten kívüli politikai erők akaratával. A népszavazást kezdeményezőknek akadtak szószólói a Tisztelt Házban is, akik heves ösztűz alá kerültek. A parlament nagy többséggel elfogadott határozatai és az ülések naplójából visszaköszönő hangulata is azt jelzik: az Országgyűlés legitimációs viták közepette a hatalmi pozíciójáért küzdött. Nem lévén az adott kérdésben konszenzus a NEKA-n, a parlament a mielőbbi közvetlen elnökválasztás pártján állt. Ezzel a parlament többsége¹² nem saját hatalmi pozíciójának korlátozását, hanem egy politikai célt képviselt. Az 1990. évi XVI. törvénnyel („Lex Király”¹³) az Országgyűlés módosította az Alkotmányt, főszabályként a közvetlen elnökválasztást előírva. Az indokolás szerint „az Alkotmány módosítása után népszavazás döntött arról, hogy a köztársasági elnök megválasztására csak az új Országgyűlés megválasztása után kerüljön sor. Ugyanakkor az is érzékelhető volt, hogy a nép a köztársasági elnök közvetlen megválasztását tartaná indokoltnak nemcsak az első alkalommal, hanem mindig.” A parlament sarokba is szoríthatta volna önmagát a népszavazási kérdéshez a szavazólapon fűzött magyarázatával, miszerint a köztársasági elnök választásának idejéről szóló kérdés valójában a választás módjáról szól.¹⁴

Az Országgyűlés – demokratikus rendszerekben elvárható – legitimációs funkciójának megjelenésére is felfigyelhetünk a közjogi rendszerváltás egyes lépései nyomán. Ennek lényegi eleme, hogy a politikai rendszer átalakítása a formális, alkotmányjogi keretek között ment végbe. Vitathatatlan, hogy a rendszerváltáshoz vezető folyamat jelentősebb határköveit, a jogalkotásról szóló törvényt, a demokrácia-csomagtervet, az alapjogi törvényeket, s majd a sarkalatos törvényeket az Országgyűlés elé kellett terjeszteni. A rendszerváltás visszafordíthatatlanságának felismerése után a békés átmenet iránti igények mindig úgy fogalmazódtak meg, hogy a politikai-gazdasági anarchiát el kell kerülni. Németh

¹² A Lex Királyt név szerinti szavazással, 309 igennel fogadta el, mindössze 13 nem és 9 tartózkodás mellett. *Országgyűlési Napló*, 6719.

¹³ Tordai (2000): i. m. 495.

¹⁴ „(Amennyiben Ön igennel szavaz, azt támogatja, hogy a köztársaság elnökét ne a lakosság, hanem majd az Országgyűlés válassza meg, ha nemmel szavaz, akkor azt támogatja, hogy a köztársaság első elnökét közvetlenül a lakosság válassza meg.)” A közvetlen elnökválasztást kimondó alkotmánymódosítás előtt problémaként merült fel a parlamentben a népszavazás kötőereje, tudniillik hogy nem ellentétes-e a népszavazás kimenetelével az új alkotmányozó akarat. Az Alkotmánybíróság az 1/1990. (II. 12.) AB határozatával zöld utat engedett, hiszen a kérdésben magában nyilvánvalóan nem szerepelt a zárójeles korlátozó kitétel.

Miklós miniszterelnök sarkosan fogalmazva kijelentette, hogy a parlamentnek azért kell önmérsékletet tanúsítva a politikai megállapodásokat becikkelyeznie, nehogy „az egyre gyorsuló politikai folyamatok túllépjenek az Országgyűlés és a törvénykezés hatókörén”.¹⁵

Kulcsár Kálmán értékelése¹⁶ szerint az Országgyűlést éppen az ellenzék is legitímálta, azzal, hogy a kerekasztal-tárgyalások eredményeképpen a parlamentre bízták a döntések becikkelyezését (amelyet egyébként még az alá nem írók sem vétőztak meg), és hogy részt vettek az időközi választásokon – küzdve a parlamenti képviseletért. Mindazzal tehát, hogy a parlamentet a politikai küzdelmek egyik fórumának tekintették, valamint alkotmányos hatásköreit nem kérdőjelezték meg, a politikai rendszerben betöltött legitimitációs funkcióját is elismerték.¹⁷ Az SZDSZ mindazonáltal folyamatosan kérdésessé is tette, amennyiben egyes érdemi döntések (például államfőválasztás) elhalasztását követelte a szabad választást követő időszakra, az annak nyomán megalakult Országgyűlésre bízva a döntéseket.¹⁸

Erről fogalmazták meg érveiket a köztársasági elnök közvetlen választását alkotmányba foglaló törvényjavaslat vitájában, 1990. március 1-jén Tamás Gáspár Miklós a vitatott legitimitáció oldalán és Király Zoltán a teljes jogi legitimitáció oldalán. Tamás Gáspár Miklós szavaival:

„[N]em volna helyes, ha három héttel a választások előtt az Országgyűlés módosítaná az Alkotmányt. [...] átmeneti intézkedések megtételét várja tőlünk az ország, nem pedig azt, hogy a ma már csökkent legitimitációjú intézmények döntsének olyan kérdésekben, amelyekben a közvélemény nem kíván most döntést. [...] Ez a parlament, ha most önmegtartóztatóan viselkedik, szép emléket fog hagyni magáról a magyar történelemben. (Moraj, derűtlenség.) Ha nem, nem!”¹⁹

Király Zoltán úgy lépett fel a friss képviselő Tamás Gáspár Miklóssal szemben, mint aki végigküzdötte a parlamenti ciklust. Így az alkotmányozás melletti érvelése a legitimitásról is szól:

¹⁵ *Országgyűlési Napló*, 4967.

¹⁶ Kulcsár Kálmán: *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1990*. Budapest, Akadémiai, 1994. 108.

¹⁷ A NEKA-szereplők egyetértettek abban, hogy a kerekasztal nem gyakorol közbiztonsági funkciókat, valamint a NEKA-megállapodás tartalmazta, hogy az ellenzékiek oldják a parlamentre gyakorolt politikai „nyomást”: „lehetőség szerint meg kell kímélni a képviselőket az indokolatlan visszahívásoktól és lemondásra való felszólításoktól”. – A megállapodás szövegét ld. pl. Bihari (2005): i. m. 373–375.

¹⁸ Ld. továbbá pl. Tölgyessy (1989): i. m. érveit amellet, hogy az Országgyűlés alkalmatlan funkcióinak ellátására.

¹⁹ *Országgyűlési Napló*, 6706–6707.

„[S]zerintem mindenki tudja itt e Házban – hogy ez a Parlament politikai jogalkotási szerepzavarral küszködik; politikai legitimitása mindvégig kétségbe vonható volt a pártok többsége által. A jogalkotási szerepzavar azonban meggyőződésem szerint inkább abból fakad, hogy ez a Parlament az utóbbi fél-egy évben végre elkezdett valóban dolgozni, úgy, ahogy egy demokratikus viszonyok között működő Parlamenthez illenék. [...] Ahhoz a megállapodáshoz, amelyhez a legfontosabb politikai erők ragaszkodtak összel, a Parlament tartotta magát! Ne a parlamenten kérje számon mindazt, amit Önkéntől lehet számon kérni! És miközben a Parlament legitim volta politikailag kétségbe vonható, nem hiszem, hogy lenne a világon olyan szakember vagy politikus – legalábbis külföldön elismert politikusok –, akik a Parlament jogi legitimitását kétségbe vonták volna bármikor is! Ez a parlament tehát nyugodt szívvel megteheti, hogy akár az Alkotmányt is módosítja!”²⁰

Az utókor számára is fennmaradt a legitimitációs probléma, akkor is, ha a rendszerváltó alkotmánymódosítás évtizedekre tartós közjogi szerkezetet tudott biztosítani. Az akadémiai értékelések közül említhető Csizmadia Ervin érve-
lése, aki megkülönbözteti a reprezentatív legitimitációt a valódi legitimitációtól. Szerinte:

„[A] magyar átalakulásban a kellenél hátrébb szorult a társadalom problémája. A vezető pártok és a pártpolitikusok ugyanis egy *reprezentatív* legitimitációval számoltak az autoriter Kádár-rendszer megdöntésekor. [...] A régi rendszer megdöntésében reprezentatív legitimitációt szerzett az új rendszer, de egy új rendszer felépítésében nem jött létre valódi legitimitáció, sőt már az új rendszer születésénél elvált egymástól e kettő. Ennek az a magyarázata, hogy a pártok nem tettek szert valódi társadalmi kapcsolatokra, támogatottságra [...]”²¹

A legitimitás további értelmezését alkalmazva, a rendszerváltás folyamatában Cs. Kiss Lajos megfogalmazása szerint²² a forradalmi jogkeletkezés feltételei hiányoztak. A parlamentarizmus lényegi ismérveit alkalmazó elemzésének kiindulópontja:

„[A] parlamentarizmus vezéreszméjének jelentéstartalma pozitív és negatív értelemben határozható meg. Pozitív értelemben a társadalmilag és politikailag szabad és egyenlő felek mint reprezentánsok közötti tanácskozás és kollektív döntéshozatal formális eljárására vonatkozik, és a következő feltételezéseken alapul. a) A résztvevők között egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a parlament mint az állami szervezetrendszerbe integrált és intézményesített eljárás a politikai diskurzusnak a legfelső szintjét jelenti. b) A parlamenti eljárás minden más, a politikai folyamatban egyáltalán lehetséges diskurzus paradigmája, mert benne minta- és példaképszerűen aktualizálódik, azaz a szó szoros értelmében reprezentálódik a modern politikai hatalom érvényességi

²⁰ Országgyűlési Napló, 6712.

²¹ Idézi: Kulcsár (1994): i. m. 109.

²² Cs. Kiss Lajos: Demokrácia és politikai modern. *Fundamentum*, 7. (2003), 1. 6.

alapját műveletileg konstruáló és igazoló procedurális legitimitás mint végső, feltétlen és megalapozó eljárás. c) A hierarchikusan értelmezett párt/állam megkülönböztetés alapján orientálódó résztvevők képesek átvenni a parlament állam/párt megkülönböztetés szerint strukturálódó nézőpontját.”²³

A rendszerváltásban a parlamentarizmus ezen mintája elfogadottá vált, az egyes tömegmozgósítások mintegy „díszletként illusztrálták a köztársaság alapító aktusának konszenzuális jellegét”.²⁴

Szigeti Péter a forradalmi jogkeletkezés elmaradása miatt a rendszerváltás értelmezését az úgynevezett csendes forradalom koncepciója helyett az úgynevezett békés átmenet koncepciója mentén végzi el.²⁵ Szerinte a csendes vagy alkotmányos forradalom nézetét képviselők (Kis János stb.) álláspontja „a köztársaság alapító aktusa tekintetében azzal kíván tabula rasaként új legitimitációs alapot teremteni, hogy minden tartalmi, materiális kérdést kikapcsolva előtérbe állítja a legitimitáció procedurális összetevőit, amelyek a politikai szabadságjogok gyakorlását lehetővé tették.”²⁶ A békés átmenet megközelítése szerint forradalmi jogkeletkezés nem történt, mivel betartották a jog alkotására és alkalmazására vonatkozó törvényeket, akárcsak az alkotmányozás folyamán, így legitim jogképződésről lehet beszélni.

A rendszerváltás legitimitációjának értelmezésében azonban „a legalitás talaján álló jogtípus- és legitimitációváltás” álláspontja Szigeti szerint is ütközik az 1990-es választáson „győztesek új keletű természetjogias igazságtétel-igényével”, amely a rendszerváltás sikertelenségét hangoztatja, az elhamarkodott és éppen ezért „értékhiányos” alkotmányozást kárhoztatja. Hiszen az alkotmány teljes revíziója Horkay Hörcher szavaival:

„[N]em jogállami körülmények között született, tehát a még fennálló hatalom és a hatalomra csupán aspiráló pártok ellenzéki »szövetsége« közti megegyezésnek volt kiszolgáltatva, azt eredményezte, hogy elvi szinten a »legkisebb közös többszörösre« kellett törekedni. Ebből következően értékmentes, pusztán formális hivatkozási alappá kellett válnia. [...] A forradalmi erőszak elkerülésének céljából fakad, hogy az alkotmányból kiolvasható szabályozó elvek közül a legalitás és a jogbiztonság vált uralkodóvá. [...] túlzott áldozatot is vállalt a rendszerváltó elit: lemondott igazságosságigényének érvényesítéséről, s vállalta a skizmát a politika és a politikai közösség között.”²⁷

²³ Uo.

²⁴ Cs. Kiss (2003): i. m. 8.

²⁵ Szigeti Péter: *A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota*. Budapest, Akadémiai, 2008. 17–27, 36–39.

²⁶ Uo. 22.

²⁷ Horkay Hörcher Ferenc: Az értékhiányos rendszerváltás. *Fundamentum*, 7. (2003), 1. 62, 64, ld. még ezen álláspontra pl. Varga Csaba: *Jogállami? Átmenetünk?* Pomáz, Kráter, 2007. 97. skk.

Mivel a jelzett rendszerváltás-értelmezési viták a harmadik köztársaság születésének és legitimációjának kérdése körül fogalmazódnak meg, és az igazságtételi törvényt megsemmisítő 5/1992. (III. 5.) AB határozat²⁸ kapcsán lángoltak fel, már egy másik történet prologusához tartoznak.²⁹ Bár a forradalmi helyzet és jogképződés feltételei valóban hiányoztak, talán elemzésünkéből az is világossá vált, hogy a parlamentarizmus vezéreszméjének Cs. Kiss által felvázolt alaptételei sem mutathatók ki maradéktalanul az „utolsó rendi” országgyűlés procedúráiban és fokozatosan kifejlődő funkcióiban.

Az Országgyűlés az 1985–1990 közötti ciklusban jelentős fejlődésen ment keresztül. Bár pártállami születési körülményei mindvégig szerepzavarokat és feszültségeket is szültek, a politikai rendszerben betöltött változó szerepe alapján a ciklus a magyar parlamentarizmus különösen izgalmas korszakai közé emelhető. A klasszikus parlamenti funkciók alkotmányos tartalmat nyertek, és a Tisztelt Ház törvényalkotó tevékenységével a rendszerváltásban a „saját munkáját” alkotmányos keretek között elvégző hatalmi aktorként szerepelt. Saját legitimációjának vitatottságáról pedig önmaga állította ki a bizonyítványt azzal, hogy 1989. december 21-én – az 1944. évi debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülésének évfordulóján – kimondta feloszlását 1990. március 16-i hatállyal; ezzel pedig mandátumának lejártá előtt idejekorán félreállt a szabadon választott új parlament új rendszert építő munkája útjából.

²⁸ Az Alkotmánybíróság érvelése így szólt: „Érvényességét tekintve nincs különbség az »Alkotmány előtti« és »utáni« jog között. Az elmúlt fél évszázad különböző rendszereinek legitimációja ebből a szempontból közömbös, illetve a jogszabály alkotmányossága tekintetében nem értelmezendő kategória. Keletkezési idejétől függetlenül minden hatályos jogszabálynak az új Alkotmánynak kell megfelelnie.”

²⁹ Az új fejezet lényege pedig az Alaptörvény Nemzeti hitvallása és U) cikke által fémjelzett narratívában érhető tetten.

Felhasznált irodalom

- Adatok és tények az 1985–1990. évi Országgyűlésről.* Összeállította: Jónás Károly. Budapest, OGYK, 1990.
- Bihari Mihály: *Magyar politika 1944–2004.* Budapest, Osiris, 2005.
- Cs. Kiss Lajos: Demokrácia és politikai modern. *Fundamentum*, 7. (2003), 1. 5–13.
- Dobszay Tamás – Szerencsés Károly – Salamon Konrád – Estók János – Tombor László: *Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998.* Budapest, Puskás Tivadar Távközlési Technikum, 1998.
- Horkay Hörcher Ferenc: Az értékhányos rendszerváltás. *Fundamentum*, 7. (2003), 1. 62–72.
- Kukorelli István: *A jogállamért!* Budapest, Püski, 1989.
- Kukorelli István: A parlament az egypártrendszer utolsó (?) évében. In Vass László – Sándor Péter – Kurtán Sándor (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 1988.* Budapest, R-Forma, 1989. 247–253.
- Kulcsár Kálmán: *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1990.* Budapest, Akadémiai, 1994.
- Országgyűlési Napló*, 1985–1990.
- Sajó András: *Az önkorlátozó hatalom.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1995.
- Szigeti Péter: *A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota.* Budapest, Akadémiai, 2008.
- Tordai Csaba: A Harmadik Köztársaság alkotmányának születése. In Bozóki András et al. (szerk.): *A rendszerváltás foratókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben.* Budapest, Új Mandátum, 2000. VII. 481–502.
- Tölgyessy Péter: Országgyűlési mozaik. *Beszélő*, 1. (1989). Online: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/orszaggyulesi-mozaiik>.
- Varga Csaba: *Jogállami? Átmenetünk?* Pomáz, Kráter, 2007.